

Autoreferat
w procedurze wszczęcia postępowania habilitacyjnego w dziedzinie nauk
humanistycznych w dyscyplinie kulturoznawstwo

Monika Michaliszyn

1. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne- z poddaniem nazwy miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.
 - stopień doktora w zakresie nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, uzyskany na podstawie obrony rozprawy doktorskiej pt. „*Nazwy barw w języku polskim i lotewskim. Studium kontrastywne.*”, Wydział Neofilologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 2003 r.
 - tytuł magistra, kierunek: filologia, w zakresie językoznawstwa i informacji naukowej, Instytut Językoznawstwa, Wydział Neofilologii, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 2000 r.
 - tytuł magistra, kierunek: filologia polska, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 1998 r.

2. Informacje o doczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych

2013 - 2018	założyciel i kierownik Pracowni Polsko-Bałtyckich Kontaktów Kulturowych Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego
2003 - 2018	adiunkt w Zakładzie Bałtystyki Katedry Językoznawstwa Ogólnego, Wschodnioazjatyckiego Porównawczego i Bałtystyki Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego
2003 - 2006	adiunkt w Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego
2004 - 2005	wykładowca w Katedrze Bałtologii Wydziału Neofilologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu
2002 - 2003	założyciel i kierownik Centrum Informacji o Języku i Kulturze Polskiej w Łotewskiej Akademii Kultury w Rydze
1998-2003	wykładowca specjalizacji Międzynarodowe Związki Kulturowe Łotwa-Polska w Łotewskiej Akademii Kultury w Rydze

3. Wykazanie osiągnięcia naukowego, wynikającego z art.16 ust.2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2017r. poz. 1789).

Za osiągnięcie naukowe w myśl art. 16 ust.2 z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz.595 z późniejszymi zmianami) uznaję zbiór tekstów dotyczących polsko-łotewskich relacji kulturalnych w latach dwudziestych oraz trzydziestych XX wieku.

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Związki kulturalne między Polską a Łotwą w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

b) autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy:

- M. Michaliszyn, Poļu – latviešu kultūra pēc Pirmā pasaules kara (1918-1928), 2012, *Vēsture: avoti un cilvēki. XXI zinātniskie lasījumi. Vēsture XV*, 246 - 252, Daugavpils Universitātes Akadēmiskais Apgāds "Saule", zgodnie z założeniami wydawnictwa recenzenci anonimowi.
- M. Michaliszyn, Pobyt Profesora Juliana Krzyżanowskiego na Uniwersytecie Łotwy w Rydze, 2013, *Krzyżanowski. Spojrzenie po latach*, 72 - 94, Dom Wydawniczy Elipsa, rec. G. Leszczyński, A. Wirpsza.
- M. Michaliszyn, Pobyt Profesora Stanisława Kolbuszewskiego na Uniwersytecie Łotwy w Rydze w Latach 1934-1945, 2013, *Baltica - Silesia (1): Polska i Łotwa-bliscy nieznanymi*, wraz z tłumaczeniem łotewskim: "Profesora Staņislava Kolbuševska uzturēšanās Rīgā pamatojoties uz materiāliem saglabātiem Latvijas Valsts vēstures arhīvā, 21-56, Oficyna Wydawnicza "Atut", Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, rec. R. Briedis, A. Dąbrowska, J. Goldmanis, Ē. Jēkabsons, A. Kalve, N. Nau, T. Piekot, E. Stryczyńska-Hodyl, R. Zimny.
- M. Michaliszyn, Polskie góry oczyma Łotyszy - list Artursa Ozolsa do matki wysłany z Polski, 2014, *Góry - Literatura-Kultura*, R. 8; 149-154, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Sp. z o.o.; rec. J. Kolbuszewski, J. Łyszczyna, M. Stanis, K. Syrnicka, S. Ułasz.
- M. Michaliszyn, Izcilā poļu filologa profesora Juliāna Krīžanovska darbība Latvijā, 2014, *Vēsture: avoti un cilvēki. XXIII zinātniskie lasījumi. Vēsture XVII*, 255-262,

- Daugavpils Universitātes Akadēmiskais Apgāds "Saule", zgodnie z założeniami wydawnictwa recenzenci anonimowi.
- M. Michaliszyn, The image of Poland and Poles in the "Latvian Encyclopedia" („Latviešu konversācijas vārdnīca”) (overview of major problems), 2014, *Res Latvienses. III. Alīse Laua (1914 - 1994). In Honorem*, 106-124, LU Akadēmiskais apgāds, zgodnie z założeniami wydawnictwa dwóch anonimowych recenzentów.
 - M. Michaliszyn, Udział polskich naukowców w tworzeniu Łotewskiego Słownika Konwersacyjnego (zarys problematyki), 2015, *Przegląd Humanistyczny*, Nr 2/2015, 153-166, Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego; rec. J. Breczko, W. Kuligowski, J. Olejniczak, M. Smorąg - Goldberg, P. Sztompka.
 - M. Michaliszyn, Latvian Inspirations in the Work of Professor Julian Krzyżanowski, 2016, *LETONICA*, nr 34 (2016), 106-124, LU Literatūras Folkloras un Mākslas Institūts, zgodnie z założeniami wydawnictwa recenzenci anonimowi.
 - M. Michaliszyn, Krišjānis Ancītis – pierwszy lektor języka łotewskiego i wykładowca kultury łotewskiej na Uniwersytecie Warszawskim (Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego w Warszawie), 2016, *Prace Bałtytyczne* 6, 179-202, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego; rec. A. Guzek, R. Huszcza, A. Kalēda, G. Leszczyński, N. Nau.
 - M. Michaliszyn, Wpływ łotewskiej folklorystyki na kształt zainteresowań badawczych Juliana Krzyżanowskiego, 2017, *Prace Filologiczne. Seria Literaturoznawcza*, nr 7 (10), 131-139, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego; rec. E. Graczyk, L. Heczkova, K. Ilski, A. Kalēda, E. Klecker, A. Naumow, M. Ołdakowska - Kuflowa, I. Pospíšil, J. Trávníček.
 - M. Michaliszyn, Poļu dzeja - owoc polsko-łotewskich związków kulturalnych w międzywojniu, *Prace Bałtytyczne* 7, 2018, 269 – 281; rec. R. Huszcza, R. Koženiauskienė, A. Molisak, N. Ostrowski, E. Stryczyńska- Hodyl.
 - M. Michaliszyn, Latviešu un poļu kultūras kontakti Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas materiālos, 2018, *Meklējiet rakstos! Misiņa bibliotēkai un Kārlim Eglem 130*, 213- 223, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds; rec. I. Klekere, P. Daija, A. Priedīte-Kleinhofa.

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Początek między państwowych relacji kulturowych między Polską a Łotwą przypadł na rok 1918, kiedy w wyniku światowego konfliktu i rozpadu mocarstw europejskich, utworzone zostały niepodległe kraje Europy Środkowo-Wschodniej, w tym także Rzeczpospolita Polska oraz Republika Łotewska.

Nie tylko geneza utworzenia obu państw po I wojnie światowej była podobna. Polaków i Łotyszy połączyła także wspólna walka o utrzymanie niepodległości i kształt granic nowo powstałych krajów podczas kampanii łatgalskiej w 1920 r. Braterstwo broni legło u podłoża dobrych wzajemnych relacji między Łotwą a Polską w całym dwudziestolecie międzywojennym. Jego efektem było także ustanowienie wspólnej granicy polsko-łotewskiej, przez co Polska i Łotwa stały się krajami bezpośrednio sąsiadującymi ze sobą. To z kolei wpłynęło na wielowymiarowy rozwój wzajemnych relacji: dyplomatycznych, ekonomicznych, wojskowych i kulturalnych.

Relacje kulturalne - w tym także naukowe - pomiędzy Polską a Łotwą w okresie międzywojennym, choć były częścią oficjalnej wymiany między państwowej, - opierały się jednak w większości na inicjatywach poszczególnych osób lub instytucji, które zainteresowane były określonymi zjawiskami w kulturze sąsiedniego narodu. Szczególną rolę w rozwoju wzajemnych relacji odegrało dwóch polskich wykładowców - Julian Krzyżanowski oraz Stanisław Kolbuszewski. Na pograniczu obu kultur działali także łotewscy wychowankowie akademicki ostatniego z profesorów - Arturs Ozols oraz Krišjānis Ancītis. Wszyscy czterej byli wybitnymi naukowcami. Zbadanie charakteru i zakresu działalności wspomnianych pionierów zbliżenia polsko-łotewskiego było celem naukowym tworzonych przeze mnie prac.

Przedstawiony wyżej zbiór publikacji jest wynikiem badań prowadzonych przeze mnie podczas kwerend archiwalnych i bibliotecznych w Polsce i na Łotwie w latach 2010- 2017. Materiał źródłowy charakteryzowała duża różnorodność- stanowiły go dokumenty zachowane w łotewskich oraz polskich archiwach, artykuły w czasopismach łotewskich i polskich z okresu międzywojennego, prace autorstwa wspomnianych naukowców, spisy bibliograficzne ich prac, międzywojenne leksykony.

Bezcennym źródłem wiedzy o współpracy środowisk twórczych i naukowych Polski i Łotwy okazały się materiały rękopiśmiennicze zachowane w Bibliotece Akademickiej Uniwersytetu Łotewskiego. Rolę Biblioteki Akademickiej UŁ w zacieśnianiu polsko - łotewskich relacji kulturowych oraz opis różnorodnego materiału źródłowego przedstawiłam w

cytowanym powyżej artykule *Latviešu un poļu kultūras kontakti Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas materiālos (Kontakty polsko- łotewskie w materiałach Biblioteki Akademickiej Uniwersytetu Łotewskiego)*.

Kwerendę odbyłam także w archiwum domowym profesora S. Kolbuszewskiego. Część badań stanowiły zapisy historii mówionej. Wywiady przeprowadzone zostały z potomkami S. Kolbuszewskiego - synem, profesorem Jackiem Kolbuszewskim oraz córką Anielą Kolbuszewską, jak również naukowcami łotewskimi, w których pamięci pozostawał najstarszy syn S. Kolbuszewskiego, także wybitny letonista - Stanisław Franciszek Kolbuszewski. Podstawę źródłową badań stanowiły również dokumenty, głównie w postaci korespondencji odnajdywanej w materiałach archiwalnych innych osobistości naukowych (m.in.: Jana Stanisława Bystronia, Romana Pollaka), z którymi kontaktowali się polscy wykładowcy przebywający w Rydze.

Opublikowane na podstawie zebranego materiału prace badawcze są unikatowe, gdyż w literaturze przedmiotu tak łotewskiej, jak i polskiej właściwie brak jest studiów nad współpracą kulturalną obu krajów, a zwłaszcza naukową w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wykorzystanie w badaniach w większości materiałów źródłowych i dokumentów archiwalnych w języku łotewskim także (niestety) jest rzadką praktyką w badaniach polskich naukowców. Tematyka poruszana w artykułach często dotyczyła zagadnień, które, choć istotne dla badań nad historią nauki łotewskiej, rzadko znajdowały się w centrum zainteresowań badaczy z północnego kraju. Do takich tematów należy choćby analiza zawartości największej łotewskiej encyklopedii międzywojennej- Łotewskiego Słownika Konwersacyjnego (*Latviešu konversācijas vārdnīca - LKV*). Artykuły publikowane były w polskich oraz łotewskich renomowanych czasopismach naukowych w trzech językach: polskim, łotewskim oraz angielskim.

Ogólny stan zainteresowań polską kulturą i samą Polską w pierwszym dziesięcioleciu budowania łotewskiej państwowości ukazany został w publikacji *Poļu - latviešu kultūra pēc Pirmā pasaules kara (1918-1928)*. Poprzez analizę artykułów ujętych w bibliografii zawartości czasopism łotewskich z omawianego okresu tematycznie związanych z polską kulturą, udało się ustalić, iż największym zainteresowaniem łotewskiej prasy cieszyły się zorganizowane przedsięwzięcia kulturalne, takie jak awangardowa wystawa grupy artystycznej "Blok" i występy gościnne awangardowego teatru "Reduta". Autorzy artykułów często wykorzystywali wspomniane wydarzenia dla przedstawienia szerszego obrazu polskiej sztuki. Drugą najliczniejszą grupą artykułów, był opis różnych grup zawodowych podróżujących do Polski. Podczas podróży uczestnicy mieli okazję poznać polską kulturę, a także realia odrodzonej

Rzeczpospolitej. Zarówno w przypadku pierwszej, jak i drugiej grupy artykułów można odnieść wrażenie, że Polska stanowiła rodzaj pozytywnego przykładu dla rodzącego się państwa łotewskiego, także w dziedzinie kultury.

Łotewskie archiwa i biblioteki nie poniosły tak dotkliwych strat, jak polskie w okresie II wojny światowej, dzięki czemu zachowały się w nich unikatowe materiały z okresu międzywojennego. Do najcenniejszych dokumentów dla rezultatów przeprowadzonych badań należałyteczki osobowe z okresu zatrudnienia na Uniwersytecie Łotewskim profesorów J. Krzyżanowskiego oraz S. Kolbuszewskiego, których analiza pozwoliła na dość drobiazgowy opis przebiegu ich pobytów naukowo - dydaktycznych w Rydze.

Julian Krzyżanowski, jeden z najwybitniejszych literaturoznawców i budowniczy polskiej folklorystyki w okresie powojennym, w latach 1930-1934 przebywał jako wykładowca na Uniwersytecie Łotewskim w Rydze. Ten ważny fragment jego działalności dydaktycznej i naukowej w polskiej i łotewskiej literaturze przedmiotu został zupełnie pominięty. Cytowany powyżej artykuł, *Pobyt Profesora Juliana Krzyżanowskiego na Uniwersytecie Łotwy w Rydze* stara się tę lukę zapełnić. Zachowana w teczce osobowej korespondencja między profesurą łotewską oraz polską, ukazują J. Krzyżanowskiego jako kandydata na wykładowcę tworzonej właśnie specjalizacji literatur słowiańskich na Uniwersytecie Łotewskim, wybranego z zacnego grona naukowców polskich z dwóch ówczesnie najlepszych uczelni w Polsce - Uniwersytetu Warszawskiego oraz Jagiellońskiego. Pobyt polskiego naukowca na rozwijającym się prężnie Uniwersytecie Łotewskim (powstałym w 1919 r.) miał kluczowe znaczenie dla zwiększenia obecności polskiej kultury i nauki w międzywojennej Łotwie. Oprócz zajęć dydaktycznych, prowadził także J. Krzyżanowski pracę organizacyjną- tworząc bibliotekę sławistyczną na UŁ. Publikacje profesora z okresu w Rydze świadczą o jego zainteresowaniu kulturą łotewską i polską, a także badaniami i rozwojem badań naukowych na Łotwie. Swoimi obserwacjami dzielił się z czytelnikami w polskich czasopismach. Łotyszom z kolei przybliżał polską kulturę, drukując artykuły o polskich pisarzach w prasie łotewskiej. Polski wykładowca rozpoczął także współpracę z redakcją wspomnianej encyklopedii międzywojennej - Łotewskim Słowniku Konwersacyjnym, tworząc ponad 20 haseł o kulturze polskiej. Prace te później kontynuował jego następca na stanowisku wykładowcy literatur słowiańskich na UŁ - S. Kolbuszewski. Analizę zawartości treściowej haseł dotyczących polskiej tematyki we wspomnianej encyklopedii zawierają cytowane artykuły: *Udział polskich naukowców w tworzeniu Łotewskiego Słownika Konwersacji (zarys problematyki)* oraz *The image of Poland and Poles in the "Latvian Encyclopedia"* („Latviešu konversācijas vārdnīca”) (*overview of major problems*).

Z zachowanych materiałów prasowych, dotyczących prac nad LKV, można wywnioskować, że zaangażowanie polskich naukowców w tworzenie encyklopedii wynikało z ambitnych założeń redaktora naczelnego powierzania autorstwa haseł uczonym i pisarzom krajów, którego one dotyczyły. Łotewski Słownik Konwersacji, składający się z 43 008 haseł zamkniętych w 21 tomach, wzorowany był na niemieckich leksykonach konwersacyjnych (F. A. Brockhousa, J. Meyera). Służyć miały one uzupełnieniu wiedzy warstwom wykształconym. Wiedza o świecie, w tym - o Polsce, warstw wykształconych międzywojennej Łotwy kształtowana była właśnie przez wspomniany słownik konwersacyjny. W tworzeniu polskiej zawartości LKV brał udział także poseł RP na Łotwie - Julian Łukasiewicz, wybitni historycy polscy (Kazimierz Chodynicki), a także czołowi badacze łotewscy. Największy wkład wnieśli jednak wspomniani J. Krzyżanowski oraz S. Kolbuszewski, którzy łącznie stworzyli prawie 140 haseł (w tym poznański profesor ponad sto). Zrekonstruowanie siatki autorstwa polskich naukowców możliwe była dzięki spisom bibliograficznych prac profesorów oraz analizie zawartości kolejnych tomów LKV. Prawdopodobnie obaj wpływali także na siatkę haseł o tematyce polskiej. Specjalizacja naukowa obu badaczy zaowocowała zwiększoną liczbą haseł dotyczących literatury polskiej. Analiza treści tworzonych artykułów hasłowych unaoczniała, że znalazły w nich odzwierciedlenie zainteresowania badawcze i upodobania literackie obu profesorów. J. Krzyżanowski wyraźnie preferował pisarzy okresu renesansu, S. Kolbuszewski znów twórców romantyzmu i modernizmu. Upodobania literackie przekładały się także na objętość haseł oraz ich zawartość treściową; twórczość literatów- faworytów profesorów zwykle poddawana był znacznie obszerniejszej analizie. Badacze tworzyli także hasła o treści ogólnej- literatura polska (Krzyżanowski), romantyzm (Kolbuszewski) i in. Pomimo pewnych braków zawartość materiału w LKV, głównie z zakresu kultury i literatury polskiej, była imponująca, stanowiąc pewnego rodzaju kompendium wiedzy o tych zagadnieniach. Szerzej tematyka polska została przedstawiona w tomie XVII encyklopedii, obejmując różnorakie zagadnienia, takie jak historia, geografia, architektura gospodarka, historia polskiego kościoła, polskie siły zbrojne, a nawet historia polskiej konstytucji i in. Hasła dotyczące Polski zawarte w LKV, przewyższyły swoją objętością kilkakrotnie te, które dotyczyły dotyczące innych krajów: Francji, Anglii, a nawet Rosji. Materiał był na tyle obszerny, że redakcja zdecydowała o druku oddzielnego woluminu poświęconego Polsce, co było ewenementem w tym przedsięwzięciu wydawniczym. Niewątpliwie na sukces, jakim była "nadreprezentacja" tematów polskich była obecność w Rydze i współpraca przy tworzeniu encyklopedii dwóch wybitnych polskich badaczy. Ważkość LKV dla kreowania obrazu świata mieszkańców Łotwy

pozwała na stwierdzenie, że przyczynili się oni do poszerzenia i ugruntowania wiedzy o Polsce, jej historii i kulturze wśród łotewskiej społeczności.

Pobyty J. Krzyżanowskiego na Uniwersytecie Łotewskim i kontakt z badaczami łotewskimi, szczególnie w dziedzinie folklorystyki, przyczynił się z kolei do ugruntowania przekonania profesora co do konieczności rozszerzenia badań nad literaturą tradycyjną i folklorem. Szczególnie cennym dla Polaka był kontakt z Pētrisem Šmitsem, wybitnym sinologiem i folklorystą- twórcą systematyki łotewskiej bajki. Jego *Latviešu pasakas un teikas* (Łotewskie bajki i podania), skalsyfikowane z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć badań folklorystycznych (według systemu Aarne-Tompsona), stały się bezpośrednią inspiracją dla J. Krzyżanowskiego do stworzenia polskiej systematyki bajek ludowych. Twórcza adaptacja fińskiej szkoły klasyfikacji bajek, zastosowana przez P. Šmitsa, została przetransportowana przez polskiego naukowca na grunt badań nad polską bajką ludową. Osiągnięcia łotewskiej folklorystyki, rozwijającej się prężnie w okresie niepodległego bytu wzorem dla J. Krzyżanowskiego, kiedy w już powojennej Polsce rozwijał polską folklorystykę. Także przed wojną na Uniwersytecie Warszawskim, na którym rozpoczął pracę po powrocie z Rygi, wprowadził nowatorski przedmiot - studia nad bajką. Zastój, jaki panował ówczesnie w badaniach ludoznawczych w Polsce czyniły ryzykowne zdobycze J. Krzyżanowskiego naukowe bezcennymi nie tylko dla niego, ale i dla nauki polskiej. Zagadnienia wpływu łotewskiej folklorystyki na prace badawcze profesora i kształt polskich badań nad ludowością przedstawiłam w pracach: *Latvian Inspirations in the Work of Professor Julian Krzyżanowski* oraz *Wpływ łotewskiej folklorystyki na kształt zainteresowań badawczych Juliana Krzyżanowskiego*.

Następcą profesora J. Krzyżanowskiego na stanowisku wykładowcy literatur słowiańskich na Wydziale Filologii i Filozofii UŁ, został wspomniany już kilkakrotnie S. Kolbuszewski. Młody profesor spotkał się z mniej entuzjastycznym przyjęciem przez profesur łotewską niż jego poprzednik, czego ślady można odnaleźć w zachowanych w teczce osobowej dokumentach. Trudności zdawały się motywować go do bardziej wyężonej pracy. Dlatego w krótkim czasie jego dokonania, zwłaszcza na polu letonistycznym, przerosły znacznie osiągnięcia poprzednika i w rezultacie je zupełnie przyćmiły, tak że pobyt J. Krzyżanowskiego w Rydze i jego praca na rzecz zbliżenia polsko-łotewskiego została prawie całkowicie zapomniana, o czym już wspomniano. S. Kolbuszewski już po roku pobytu w Rydze prowadził wykłady po łotewsku, tworzył artykuły i szersze publikacje o tematyce łotewskiej. Zwłaszcza jedna z nich, zatytułowana *Główne rysy kultury łotewskiej* stanowi niedoścignione do dziś syntetyczne ujęcie charakterystycznych cech kultury północnego narodu. Angażował się także

profesor w życie społeczne, biorąc udział chociażby w pracach *Towarzystwa Zbliżenia Łotewsko-Polskiego*. Niezwykle chlubną kartą w biografii profesora było zaangażowanie się po napaści Niemiec na Polskę w akcję przerzucania do Szwecji polskich oficerów internowanych na Łotwie, za co został aresztowany przez Niemców i osadzony w więzieniu, z którego cudem udało się go uwolnić, dzięki ingerencji jednego z byłych wychowanków. Opis pobytu i pracy na UŁ wybitnego polskiego letonisty w oparciu o wspomnianą teczkę osobową, jego prace naukowe i popularnonaukowe, artykuły prasowe, a także elementy historii mówionej - wywiady z synem Jackiem (także działającym na polu letonistyki) oraz córką Anielą, zawarty został w artykule, *Pobyt Profesora Stanisława Kolbuszewskiego na Uniwersytecie Łotwy w Rydze w Latach 1934-1945*.

Działalność profesora przyczyniła się do wykształcenia młodych badaczy zainteresowanych Polską. Troje wychowanków profesora - Anna Volonte, Artūrs Ozols oraz Krisjānis Ancītis rozpoczęło poważne studia nad kulturą i językiem polskim. A. Volonte stworzyła pod kierunkiem profesora pracę *Informacje bibliograficzne o Polsce*.

Drugi z wychowanków i późniejszy wybitny językoznawca łotewski A. Ozols, rozwijając swoje zainteresowania polonistyczne, dwa razy uczestniczył w kursach języka i kultury polskiej, które organizowały polskie instytucje. Swoje wrażenia opisywał później w drukowanych w łotewskiej prasie artykułach. Z kursów zachowało się także wiele materiałów, takich jak pocztówki, materiały dydaktyczne, które wykorzystywano ówczesnie do nauki języka polskiego obcokrajowców oraz listy samego A. Ozolsa pisane z Polski. Wrażenia z pobytu polskich Tatrach studenta A. Ozolsa przybliżyłam w pracy *Polskie góry oczyma Łotyszy-list Artursa Ozolsa do matki wysłany z Polski*. Opis zachowanych materiałów związanych z zainteresowaniami Polską zamieściłam we wspomnianym artykule *Kontakty polsko-łotewskie w materiałach Biblioteki Akademickiej Uniwersytetu Łotewskiego*. W nim także znajduje się opis roli, jaką odegrał w późniejszym czasie profesor A. Ozols w kształtowaniu zainteresowań naukowych S. F. Kolbuszewskiego, kontynuującego po ojcu tradycję badań letonistycznych.

Jednym z najważniejszych kulturotwórczych działań profesora S. Kolbuszewskiego podczas jego pobytu w Rydze, była współpraca nawiązana z tłumaczem Kārlisem Krūzā. W jej wyniku powstała jedyna dotychczas antologia poezji polskiej w języku łotewskim *Poļu dzeja (Poezja polska)*. Zrekonstruowaniu procesu powstawania antologii poświęciłam artykuł *Poļu dzeja - owoc polsko-łotewskich związków kulturalnych w międzywojniu*. Praca powstała w oparciu o materiały zachowane we wspomnianej rękopisów Akademickiej Biblioteki Misiņa. Archiwalia można podzielić na dwie grupy - pierwszą stanowi dziennik twórcy z roku 1937, a

więc z okresu powstawania antologii, drugą stanowi zachowana korespondencja dotycząca prac nad dziełem. Jest to zbiór kilku krótkich listów i kartek pocztowych przesłanych przez S. Kolbuszewskiego do poety.

Diariusz K. Krūzy z 1937 roku zapisany został ołówkiem na kratkowanych kartkach w charakterystycznych małych notatnikach (15 x 10,5 cm), co znacznie utrudnia odczytywanie zawartych informacji. Poeta opisywał dosyć drobiazgowo każdy dzień- godzinę i miejsce spożycia obiadu, tytuł i miejsce zakupionej gazety, itp. Bardzo skrupulatne notatki K. Kruzy pozwalają jednak na prześledzenie dzień po dniu jego trudów twórczych w tworzeniu przekładu, perturbacji związanych z wydaniem dzieła i prac organizacyjnych związanych z planowaną publikacją.

Nie ujmując nic z ogromnego trudu i wysokiego poziomu prac translatorskich łotewskiego twórcy, wydaje się, że bez zaangażowania S. Kolbuszewskiego dzieło nie mogłoby powstać. Z zachowanych materiałów wynika że jego rola polskiego naukowca w tworzeniu antologii była nie do przecenienia, choć w większości dotyczyła spraw organizacyjnych. To S. Kolbuszewski zainicjował to cenne przedsięwzięcie. Dokonał również wyboru tłumacza. Zadbął także o stronę finansową przedsięwzięcia, dostarczenie niezbędnej literatury. Był także recenzentem powstających tłumaczeń i autorem obszernego wstępu, przybliżającego łotewskiemu czytelnikowi historię literatury polskiej. Krótko potem wydana została *Antologii poezji łotewskiej* w przekładzie Stanisława Czernika. Promotorem także tego przedsięwzięcia był profesor S. Kolbuszewski.

Ostatnim z pionierów zbliżenia na polu stosunków kulturalnych i naukowych był uznany łotewski dialektolog K. Ancītis i pierwszy lektor języka łotewskiego na Uniwersytecie Warszawskim. Mimo, iż jego główna praca - monografia z dziedziny dialektologii została uznana przez łotewskich badaczy za nowatorską, jego dorobek nie doczekał się pogłębionego opisu. Działalność badawczą K. Ancītisa, także na polu stosunków polsko-łotewskich, należało zrekonstruować na podstawie bibliografii jego prac oraz artykułów wyszukiwanych w łotewskim, cyfrowym archiwum prasy (Periodka.lv). Jego drogę naukową oraz historię kontaktów z Polską ukazałam w artykule *Krišjānis Ancītis - pierwszy lektor języka łotewskiego i wykładowca kultury łotewskiej na Uniwersytecie Warszawskim (Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego w Warszawie)*.

Losy oraz biografia naukowa K. Ancītisa są w pewien sposób symboliczne dla badanego zagadnienia. „Bakcyła” studiów polonistycznych połąkł w czasie uczęszczania na lektorat języka polskiego prowadzony prawdopodobnie przez J. Krzyżanowskiego w ramach działalności Towarzystwa Zbliżenia Łotewsko-Polskiego oraz słuchania wykładów S.

Kolbuszewskiego na łotewskiej uczelni w Rydze. Podobnie jak A. Ozols, brał udział w odbywających się w Polsce wakacyjnych kursach języka i kultury polskiej i także opisywał je w łotewskiej prasie. W ramach zainteresowań polonistycznych recenzował prace naukowe S. Kolbuszewskiego, jak również obydwie wspomniane antologie (*Poļu dzeja* oraz *Antologia poezji łotewskiej*). Jego fascynacja kulturą i językiem polskim zaowocowała objęciem stanowiska lektora języka łotewskiego, o którego uruchomienie na stołecznym uniwersytecie gorliwie zabiegał J. Krzyżanowski. Oddelegowanie młodego, zdolnego naukowca do pracy w charakterze lektora na Uniwersytet Warszawski świadczą o poważnym stosunku władz (państwowych i uniwersyteckich) do współpracy z Polską. K. Ancītis prowadził na UW nie tylko lektorat, ale także wykłady, o czym świadczy dokument zachowany w Łotewskim Archiwum Folklorystycznym. Jest to konspekt pierwszej części *Akademickiego kursu o łotewskich pieśniach ludowych*.

Wykłady i lektorat miały być zapewne kontynuowane w roku akademickim 1939-1940. Planowany rozwój studiów letonistycznych pokrzyżował jednak wybuch II wojny światowej. Jeszcze jesienią K. Ancītis opublikował w prasie łotewskiej obszerny artykuł zatytułowany *Polski rewolucjonista Adam Mickiewicz*. Jego treść świadczy o szerokiej wiedzy na temat biografii i dzieł polskiego wieszca. Krótco potem łotewski badacz opublikował także tłumaczony przez siebie fragment *Wielkiej Improwizacji*. Był to jednak faktycznie „łabędzi śpiew” jego studiów nad Polska i jej kulturą. W Łotwie radzieckiej nie wznowiono zajęć z zakresu kultury i języka polskiego na uniwersytecie w Rydze. Także Uniwersytet Warszawski nie wznowił lektoratu języka łotewskiego. K. Ancītis, pierwszy lektor języka łotewskiego na stołecznym uniwersytecie, zmarł kilkanaście lat po wojnie wyczerpany trudnymi latami historycznej zawieruchy. Wysoki poziom naukowy, reprezentowany przez łotewskiego badacza już podczas pracy na Uniwersytecie Warszawskim, mógł przyczynić się do szybkiego rozwoju letonistyki w Polsce. Po swoim powrocie na Łotwę K. Ancītis mógłby stanowić filar studiów polonistycznych. Jego talenty translatorskie mogły przynieść kolejne tłumaczenia literatury polskiej na język łotewski.

Zarys historii kontaktów kulturowych, w szczególności naukowych, w okresie dwudziestolecia międzywojennego, przedstawiony w oparciu o cytowane artykuły potwierdza, że w omawianym okresie znacznie większą rolę odgrywał czynnik osobistego zaangażowania poszczególnych osób, niż planowa polityka państwa na polu wymiany kulturalnej. Obecność dwóch wybitnych badaczy - J. Krzyżanowskiego oraz S. Kolbuszewskiego na Uniwersytecie Łotewskim, znacząco wpłynęła na rozwój stosunków kulturalnych i naukowych między Polską a Łotwą. Na czołowym uniwersytecie łotewskim wykładane były przedmioty związane z

kulturą i językiem polskim. Dzięki zaangażowaniu S. Kolbuszewskiego na mapie polsko-łotewskich związków literackich pojawiły się dwie znaczące publikacje- antologie poezji łotewskiej i polskiej. Zaprezentowany w ten sposób dorobek literacki obu narodów na pewno przyczynił się do ich zbliżenia.

Pasje poznawcze obu profesorów wpłynęły na stworzenie zrębów letonistyki polskiej, tak w wymiarze teoretycznym, o czym świadczą ich prace z zakresu kultury łotewskiej obu, a także instytucjonalnym - zainicjowanie lektoratu języka łotewskiego na Uniwersytecie Warszawskim. Udział w pracach nad Łotewskim Słownikiem Konwersacyjnym przyczynił się do zwiększenia wiedzy na temat Polski, a w konsekwencji - wzrostu jej znaczenia wśród mieszkańców Łotwy. Wychowankowie obu profesorów - A. Ozols oraz K. Ancītis mieli szansę stać się pomostami łączącymi naukę polską i łotewską. Rozwój letonistyki w Polsce oraz polonistyki na Łotwie na długie lata zahamował wybuch drugiej wojny światowej.

Ze względu na bliskość geograficzną Polski i Łotwy oraz historyczne związki obu krajów, rezultaty z przeprowadzonych badań mogłyby być wykorzystywane we współczesnej metodyce budowania związków kulturalnych między oba narodami. Rezultatem badań może być także stworzenie opisu dobrych praktyk dla promowania polskiej kultury w dzisiejszej Łotwie. Wspaniałe tradycje współpracy naukowców łotewskich i polskich mogą stanowić przykład dla dalszego zacieśniania współpracy naukowej obecnie. Rezultaty, jakie dała dla zbliżenia polsko-łotewskiego obecność i rozwijanie studiów polonistycznych na Uniwersytecie Łotewskim, może stanowić zachętę do tworzenia analogicznych studiów obecnie.

4. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo- badawczych:

Do pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych należą cztery artykuły z zakresu zagadnień poruszanych w pracy doktorskiej, wydrukowane po uzyskaniu stopnia doktora. Stanowią one studium kontrastywne nad semantyką barw w języku i kulturze polskiej i łotewskiej.

Wkładem nowatorskim w badania historyczne w Polsce, stanowiądwa artykuły mojego autorstwa z zakresu historii Łotwy. Pierwszy - opisujący działalność i obalenie łotewskich narodowych komunistów (*Działalność i upadek łotewskich narodowych komunistów*); drugi - pierwszą fazę przebudzenia narodowego Łotwy - Trzeciej Atmody (*Początek trzeciego przebudzenia narodowego Łotwy - Trzeciej Atmody. Odzyskanie niepodległości*). Oba zagadnienia nie były w polskiej literaturze przedmiotu poruszane. W pracach wykorzystano rzadko niestety obecny w polskich pracach historycznych materiał źródłowy- materiały łotewskich archiwów oraz najnowszą literaturę przedmiotu w języku łotewskim. Oba

także wydrukowane zostały w prestiżowych wydawnictwach: *Studiach Politycznych Instytutu Studiów Politycznych PAN* oraz *Spółeczeństwie i Polityce* wydawanym przez Wydział Nauk Politycznych Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku.

Do zakresu badań historycznych można także zaliczyć publikację dotyczącą dziejów mniejszości polskiej na Łotwie *Wypróbowana przyjaźń. Polacy na Łotwie i ich udział w odzyskiwaniu niepodległości przez Łotwę*, opublikowany w serii *Zeszyty Kancelarii Sejmu*; jest ona wynikiem międzynarodowej konferencji zatytułowanej *Odzyskiwanie niepodległości przez kraje bałtyckie*, zorganizowanej w 2017 r. przez powołaną i kierowaną przeze mnie Pracownią Polsko-Bałtyckich Kontaktów Kulturowych oraz Kaszubskiego Zespołu Parlamentarnego.

Do efektów kilkuletnich badań nad społecznością łotewskich Polaków zaliczyć należy także znajdujący się obecnie w druku artykuł *Polska mniejszość w odrodzonej Łotwie* traktujący o historii środowiska polonijnego na Łotwie (głównie: Związku Polaków na Łotwie) po 1991 roku. Zostanie wydrukowany na w drugiej połowie 2019 r. w tomie serii *Investigationes Linguisticae*, poświęconym profesorowi Tadeuszowi Zgółce. Aktualnie w pracach redakcyjnych znajduje się także broszura (z tłumaczeniem na język łotewski) stanowiąca zarys historii obecności polskiej na Łotwie, która wydana zostanie nakładem Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą - Polonika. Prace dotyczące historii łotewskich Polaków są efektem badań prowadzonych w ramach stypendium przyznawanych mi przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz wizyty studyjnej obejmującej skupiska polskie na Łotwie (Ryga, Dyneburg) odbytej na zlecenie *Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”*.

Wspólnie z profesorem Haliną Zgółkową prowadzę także prace nad *Polsko-łotewskim słownikiem minimum*. Byłam także, wspólnie z ambasadorem Łotwy w Polsce - Albertsem Sarkanisem inicjatorką powstania największego (ponad 40 tys. haseł) w historii polsko-łotewskiej leksykografii *Słownika łotewsko-polskiego*.

Zwieńczeniem badań prowadzonych przez mnie w ciągu ostatnich lat, obejmujących różne dziedziny badań (kulturoznawcze, historyczne, prasoznawcze, badania diaspory polskiej na Łotwie) jest obszerna publikacja (ponad 700-stronicowa) *Łotwa niepodległa 1918 - 1940. Opracowane teksty prasowe w języku łotewskim*. Publikacja składa się z dwóch części - pierwszej dotyczącej niepodległego państwa łotewskiego oraz drugiej - dotyczącej relacji Łotwy z Polską w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Zasadniczy trzon publikacji stanowią teksty prasowe, które miały na celu zobrazowanie tematyki poruszanej we wstępach

teoretycznych (ponad 150 stron). Praca jest dwujęzyczna: łotewsko-polska. Poddana została recenzji (badacze z Polski oraz Łotwy) i wydana w egzemplarzu sygnałnym w 2018 roku.

Znaczna część mojej aktywności skierowana była na pracę dydaktyczną, organizacyjną oraz popularyzatorską. Letonistyka, jako dziedzina wiedzy w Polsce, niestety nadal jest w fazie rozwoju. Dlatego podczas pracy w Zakładzie Bałtystyki Uniwersytetu Warszawskiego w dużym stopniu koncentrowałam się na rozwoju specjalizacji letonistycznej. Przez cały okres zatrudnienia prowadziłam lektoraty z języka łotewskiego na różnych poziomach - zajęcia z literatury łotewskiej (różnych okresów), translatorykę, współczesne problemy krajów bałtyckich, tradycje kultury łotewskiej, czytanie tekstów łotewskich. Wprowadzałam także nowatorskie w skali kraju przedmioty, np. historię literatury Inflant Polskich. Problem stanowił także brak zaplecza bibliotecznego dla rozwijanej przeze mnie specjalizacji letonistycznej. Zapewnieniu zaplecza książkowego, oprócz celów badawczych, służyły moje liczne wizyty studyjne na Łotwie. Zadbałam także o zaplecze instytucjonalne dla warszawskiej bałtystyki - z mojej inicjatywy podpisane zostały umowy w ramach programu Erasmus z łotewskimi uczelniami, a także historyczna umowa między Uniwersytetem Warszawskim a Uniwersytetem Łotewskim. Podejmowane przeze mnie działania doprowadziły do podpisania przez warszawską bałtystkę umowy z Łotewską Agencją Języka, dzięki czemu specjalizacja letonistyczna posiada zaplecze materialne. Byłam także członkiem Komisji Programowej dla wprowadzenia reformy programowej w 2012 roku, dzięki czemu program letonistyczny został znacznie poszerzony i unowocześniony. Zdobyłam także dofinansowanie na remont i wyposażenie sali na warszawskiej bałtystyce, w wyniku czego otworzony został Gabinet Letonistyczno-Lituanistyczny. W tworzeniu gabinetu wykorzystałam swoje doświadczenia zdobyte przy powoływaniu Centrum Języka i Kultury Polskiej na Łotewskiej Akademii Kultury w Rydze, gdzie pracowałam przed obroną doktoratu pięć lat. W Akademii także poszerzałam oraz unowocześniałam program specjalizacji Międzynarodowe Związki Kulturowe Łotwa-Polska, która kierowałam przez okres pobytu w Rydze.

W 2013 roku z mojej inicjatywy na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego utworzona została *Pracownia Polsko-Bałtyckich Kontaktów Kulturowych*. Jej działalność koncentrowała się na popularyzacji krajów bałtyckich, głównie Łotwy, w Polsce. W ramach prowadzonego przez kilka lat cyklu wykładów *Bałtowie dalecy i bliscy* z prelekcją wystąpili wybitni badacze zagadnień bałtyckich z Polski i zagranicy. Gościem Pracowni był także prezydent Estonii Tomas Hendriks Ilves. W ramach działalności Pracowni tłumaczono i prezentowano szerszej publiczności filmy łotewskie (*Pseudonim Samotnik*).

We współpracy z Kaszubskim Zespołem Parlamentarnym w sejmie RP Pracownia zorganizowała międzynarodową konferencję *Odzyskiwanie niepodległości przez kraje bałtyckie*, której rezultatem była publikacja w ramach *Zeszytów Zespołów Senackich* pod analogicznym tytułem. Jako pracownik Studium Europy Wschodniej trzykrotnie współorganizowałam i koordynowałam doroczną konferencję *Warsaw East European Conference*. Koordynowałam i organizowałam także konferencje i seminaria, m.in. *Jak ważne jest nasze morze?* (Uniwersytet Warszawski), czy *Perspektywy energetyki jądrowej w Regionie Morza Bałtyckiego* w ramach *Forum Ekonomicznego w Krynicy*. Byłam także autorem i koordynatorem międzynarodowego projektu "Warszawskie Spotkania z Rygą (2005), jednego z największych przedsięwzięć promującego Łotwę i jej kulturę oraz naukę w Polsce, której partnerami był Urząd Miasta Rygi oraz Warszawy.

W 2011 r. zorganizowałam wizytę Prezydenta Republiki Łotewskiej Andrisa Bērziņa w macierzystej jednostce naukowej.

Na Uniwersytecie Warszawskim koordynowałam z ramienia prorektora ds. współpracy z zagranicą współpracę z krajami Morza Bałtyckiego. Zasiadałam także w Bałtyckim Zespole Doradczym MSZ. W czerwcu 2019 r. Łotewska Akademia Nauk rozpoczęła procedurę nadania mi statusu członka zagranicznego.

Wykonywałam analizy dla Sejmu RP z zakresu relacji Polski z krajami bałtyckimi oraz zagadnień społecznych. Moje zainteresowania rozwijałam także w kierunku politologicznym, czego efektem jest kilkadziesiąt komentarzy w radiu i telewizji oraz artykułów w prasie, dotyczących rzeczywistości politycznej i gospodarczej krajów bałtyckich, a także ich relacji z Polską (także w dziedzinie energetyki).

Przez dwa lata pełniłam funkcję głównego doradcy Przewodniczącego Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu RP. Byłam także doradcą Premiera RP ds. współpracy z krajami bałtyckimi, jak również jego pełnomocnikiem ds. współpracy energetycznej z krajami bałtyckimi oraz budowy Elektrowni Atomowej Ignalina 2.

Jako prelegent wzięłam udział w kilkudziesięciu konferencjach krajowych i międzynarodowych.

Od 2003 r. jako tłumacz przysięgły wykonywałam tłumaczenia dla instytucji prawnych w Polsce. Byłam także tłumaczem delegacji oficjalnych (m. in. łotewskiej pary prezydenckiej, Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu RL). Posiadam certyfikat państwa łotewskiego poświadczający moją znajomość języka łotewskiego na najwyższy stopień.

Za zasługi na rzecz budowania kontaktów kulturalnych i naukowych między Lotwą a Polską zostałam przez Prezydenta Republiki Łotewskiej odznaczona Krzyżem Zasługi II stopnia.

We wrześniu 2018 roku zostałam przez Prezydenta RP mianowana Ambasadorem Nadzwyczajnym i Pełnomocnym Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Łotewskiej.

Monika Michalińska